

криміналістичного дослідження є те, що на відміну від наступних різновидів, вивчатись може не конкретний об'єкт чи слід, а обстановка у цілому та з метою виявлення слідів злочину або об'єктів зі слідами;

огляд конкретного об'єкту. Хоча віднесення даної дії до досліджень певною мірою може викликати певні дискусії, проте, на нашу думку, це також техніко-криміналістичне дослідження, оскільки в ході даної дії об'єкт вивчається та встановлюються його властивості (із зазначенням їх у протоколі слідчої дії), які в послідовному використовуються для проведення наступних видів досліджень;

попереднє дослідження в ході слідчої дії. На даний момент даний вид дослідження не передбачений нормативно-правовими документами, тому також його віднесення до техніко-криміналістичних досліджень є дискусійним. Проте ми вважаємо, що такі дослідження є досить корисними для розслідування і повинні проводитись на практиці. Сутність їх полягає в тому, що на основі встановлених в ході огляду властивостей об'єктів робляться висновки, які носять орієнтуючий характер, особливо для розшуку злочинців за «гарячими слідами»;

перевірка об'єкту за криміналістичними обліками – порівняння властивостей об'єкту з об'єктами з інших злочинів. На сьогодні такі обліки ведуться на місцевому, обласному і центральному рівнях і певна кількість із них є автоматизованими;

проведення криміналістичних експертиз, оскільки саме їх базис (методологічна основа) закладена у такому розділі криміналістики, як криміналістична техніка.

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз навчально-
наукового інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ

ІДЕНТИФІКАЦІЯ НЕВПІЗНАНИХ ТРУПІВ МЕТОДОМ ДНК-АНАЛІЗУ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ

Здійснення Російською Федерацією збройної агресії проти України породило нагальну потребу в своєчасному і точному ототожненні великої кількості жертв протистояння, зокрема й військовослужбовців. На теперішній період понад 13 тисяч загиблих, 30 тисяч поранених. Невпізнаних трупів військовослужбовців на сьогоднішній день близько 400 осіб.

Півтора мільйони людей змушені покинути свої домівки, їхнє життя розділилось на до і після. Щороку ці жахливі цифри звучать тут з однією лише поправкою – ці цифри зросли до 4-х мільйонів людей.

Ефективне вирішення цієї проблеми лежить у площині теорії криміналістичної ідентифікації. Реалії часу зумовили гостру необхідність у використанні найпрогресивніших технологій, до яких варто віднести одне з найважливіших наукових досягнень у галузі криміналістичної ідентифікації останніх трьох десятиліть, що полягає в розробленні А. Джеффрісом та впровадженні в середині 80-х р.р. ХХ ст. в практику розслідування злочинів методів дослідження ДНК (дезоксирибонуклеїнової кислоти).

Сучасні досягнення молекулярно-генетичної експертизи дозволяють отримувати інформацію про конкретну особу за допомогою найрізноманітніших слідів біологічного походження. Одним із різновидів є спадкова індивідуальна інформація з молекули ДНК, що являє собою речовину в хромосомах, де розташовано генетичний код людини. У молекулах ДНК «записані» спадкові ознаки, що визначають біологічну індивідуальність кожної людини, її характеристики, що передаються від покоління до покоління.

Проблема ідентифікації особи за слідами біологічного походження практично була вирішена з введенням такої унікальної методики молекулярної генетики як полімеразна ланцюгова реакція, що дозволило досліджувати не тільки початковий біоматеріал, який був направлений на дослідження, а й збільшити його кількість багаторазово, що, по-суті, дає можливість аналізувати матеріал однієї клітини.

Об'єктом молекулярно-генетичного дослідження є дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК), отримана з крові, виділень (сперми, слини, піхвових виділень тощо), волосся, лупи, епітеліальних клітин, а також з частин органів та інших тканин організму людини, вилучених під час огляду місця події.

Наразі можливості використання в Україні молекулярно-генетичних лабораторій не завжди задовольняють потреби правоохоронних органів під час розслідування тяжких і резонансних злочинів. Законодавчо не врегульовано й генотипування певних категорій осіб для створення ДНК-обліку. Проблемою є й повільне наповнення бази: її масив станом на кінець 2018 року складав лише близько 8000 ДНК-профілів осіб, які підозрювались або обвинувачувались у вчиненні кримінальних правопорушень. Вже кілька років порушується питання про створення єдиного банку даних ДНК-аналізу, аналоги яких існують у багатьох Європейських країнах.

З метою підвищення ефективності використання результатів судово-генетичної молекулярно-біологічної експертизи керівництвом МВС та Генеральної прокуратури України в 2000 році було прийнято рішення про формування в ДНДЕКЦ МВС України криміналістичного банку даних результатів ДНК-аналізу за нерозкритими злочинами на статевому ґрунті (вбивства із зґвалтуванням). Банк даних призначений

для встановлення осіб, які залишили біологічні сліди на місці події, фактів залишення однією особою слідів біологічного походження після вчинення різних кримінальних правопорушень, фактів встановлення походження слідів від декількох осіб.

У грудні 2015 року ДНК-лабораторію ДНДЕКЦ МВС України було оснащено системою для геномного секвенування «Ion PGM». Застосування даного приладу дозволяє секвенувати повний мітохондріальний геном людини. Секвенатор «HID Ion PGM system» дозволяє проводити аналіз деградованої і залишкової ДНК, дає більше можливостей для дослідження. За допомогою цього приладу можна проводити секвенування мітохондріального геному, що дозволяє встановлювати родинну спорідненість при аналізі зниклих людей і людських залишків, аналізі складних родинних і сімейних справ.

Станом на січень 2018 року в Експертній службі МВС України успішно функціонують ДНК-лабораторії у семи підрозділах (ДНДЕКЦ у Львівській, Вінницькій, Запорізькій, Миколаївській, Харківській областях, м. Києва та ДНДЕКЦ МВС України).

Відбір зразків крові проводиться в облаштованому для таких процедур кабінеті, який повинен відповідати певним вимогам.

Одразу після відбору частину крові потрібно розмістити на фільтрувальному папері або стерильній лабораторній марлевій серветці і висушити при кімнатній температурі, подалі від нагрівальних приладів, після чого запакувати в паперові пакети, маркувати і зберігати в архіві відділення:

зразки крові, які передбачено досліджувати в рідкому вигляді, доцільно одразу додавати спеціальні стабілізатори або використовувати спеціальні пробірки з внесеним в них стабілізатором. Зберігати такі зразки до початку дослідження потрібно в холодильнику при температурі +4°C не більше 2–3 діб;

зразок букального епітелію для ДНК-дослідження береться шляхом потирання слизової оболонки щоки спеціальними паличками або, за відсутності таких можна використовувати ватні палички, які теж одразу висушуються.

Рідко зустрічаються на місці огляду події сліди біологічного походження у вигляді мікрослідів. Як правило, вони виявляються на автотранспортних засобах при наїздах на пішоходів, а також на знаряддях кримінальних правопорушень, предметах обстановки місця злочину, в піднігтьовому вмісті потерпілого та злочинця. Нігті у трупа, як і зразки волосся, зістригає та упаковує судово-медичний експерт при проведенні розтину в морзі. Ці об'єкти упаковуються в герметичні скляні банки, пробірки, поліетиленові пакети і т. ін. Слід відмітити необхідність комплексного дослідження піднігтьового вмісту – рекомендовано спочатку провести дослідження на наявність текстильних волокон та інших мікрооб'єктів, а потім – цитологічну експертизу.

Речові докази біологічного походження як частини органів і тканин:

Зображення об'єктів (№ 1–7)

Біоматеріал із трупа відбирається судово-медичним експертом, який проводить розтин.

Із трупа, що має гнилісні зміни (ексгумація тощо), доцільно направляти найменш змінені тканини, насамперед, фрагменти плоских (ребро, грудина, таз) і трубчастих кісток з епіфізами (стегнова, плечова тощо). Слід пам'ятати, що дія високої температури (при виварюванні кісток) і дії хімічних речовин (при відбілюванні кісток) негативно впливають на виділення і подальше дослідження ДНК. У таких випадках на молекулярно-генетичне дослідження додатково слід направляти м'язи (стегна, сідниць тощо), в яких менше виражені гнилісні зміни.

Результативне проведення експертизи залежить у більшості випадків від правильності відбору і збереження біологічного матеріалу.

Визначення належності речовини і встановлення її статеві та групової належності (за системою АВ0) проводять у стаціонарній лабораторії через складність устаткування, необхідного для цього виду дослідження.

Крім імунологічного методу в стаціонарних лабораторіях можна встановити належність органів і тканин конкретному організму морфологічним, цитологічним, порівняльно-анатомічним, спектральним та іншими методами. За допомогою полімеразно-ланцюгової реакції встановлюється ДНК-профіль досліджуваного біологічного матеріалу.

Основними завданнями судово молекулярно-генетичної експертизи є:

1. Чи є в наданих об'єктах біологічного походження (кров, сперма, волосся, м'язова та кісткова тканини) та інші клітини з ядрами і чи належать вони певній особі.

2. Встановлення слідів біологічного походження конкретної особи у змішаних слідах.

3. Встановлення ідентичності останків у випадках розчленування трупа та ідентифікації жертв катастроф, коли живі близькі родичі.

4. Чи є певні особи батьками дитини у випадках спірного батьківства, дітовбивства, крадіжки, підміни дітей.

Отже, на сьогоднішній день молекулярно-генетична (генотипоскопічна, метод ДНК-аналізу) експертиза достаньом складна в проведенні та потребує значних матеріальних витрат, але без усяких сумнівів, їй належить значне місце в криміналістиці з метою як розслідування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, так й ідентифікації невпізнаних трупів.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 06.09.2006 № 193 «Про затвердження Тимчасового порядку здійснення на території України пошуку, ексгумації та перепоховання останків осіб, які загинули внаслідок воєн, депортації та політичних репресій, і впорядкування місць їх поховання». URL: <http://www.mvs.gov.ua>.

2. Білоус В.В. Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних крізь призму проблем криміналістичної ідентифікації. URL: <http://www.legalactivity.com.ua>.

3. Дяченко Н.М., Борзов О.П., Івасишин Т.М., Гурін С.М. Комплексне дослідження волосся людини: методичний довідник / ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2003. 42 с.

4. Дяченко Н.М. Актуальні питання дослідження біологічних слідів людини методом ДНК-аналізу в розкритті ті розслідування злочинів. Наукові статті працівників Експертної служби: збірник матеріалів, виданих у фахових виданнях у 2003 р. Київ, 2004. 139 с.

5. Котляренко Л.Т. Генетична ідентифікація військовослужбовців в Україні: питання законодавчого забезпечення. Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали круглого столу, м. Київ, 23 квітня 2015 року. С. 193.

6. Перепечина И.О. ДНК-идентификация как новая отрасль криминалистической техники в контексте криминалистической дидактики. Криминалистика и судебная экспертология: наука, обучение, практика XI: сб. науч. Статей. Vilnius, 2015. С. 284–292.